

ЕВРОПЕЙСКА ЗАПОВЕД ЗА РАЗСЛЕДВАНЕ

гл. ас. д-р Мила Иванова*

Бургаски свободен университет

Резюме: Европейската заповед за разследване е акт, издаден от компетентен орган на държава членка на Европейския съюз, с който се отправя искане до компетентен орган на друга държава членка на Европейския съюз за събиране на доказателства, включително доказателства, с които последната държава вече разполага, или за извършване на действие по разследването и други процесуални действия. С нея се създава цялостна система за събиране на доказателства при дела с трансграничен елемент въз основа на принципа на взаимно признаване между държавите членки на Европейския съюз.

В статията авторът прави преглед на международните актове, регламентиращи Европейската заповед за разследване. Разгледани са текстовете на Закона за европейската заповед за разследване. Специално внимание е отделено на издаването на Европейската заповед за разследване от компетентен орган в Република България, както и на производството по признаване и изпълнение на Европейската заповед за разследване, издадена в друга държава членка на Европейския съюз. Анализирани са особените правила за извършване на определени действия по разследването и други процесуални действия.

Ключови думи: европейска заповед за разследване, събиране на доказателства, действие по разследването, процесуални действия.

Abstract: An European Investigation Order is an act issued by a competent authority of a Member State of the European Union, requesting the competent authority of another Member State of the European Union to take evidence, including evidence which the latter already has, or for investigative measures and other procedural steps. It establishes a comprehensive system of gathering evidence in cross-border cases on the basis of the principle of mutual recognition between the Member States of the European Union.

The article reviews the international acts regulating European Investigation Orders. The texts of the directive of the European parliament and of the council regarding the European Investigation Order in criminal matters are being examined. Special attention is paid to the issuing of a European Investigation Order by a competent authority in the Republic of Bulgaria, as well as to the procedure for recognition and enforcement of a European Investigation Order issued in another EU Member State. The special rules for carrying out certain investigative and other procedural steps are also analyzed.

Key words: European Investigation Order, Taking of Evidence, Investigation (Investigative measures), Procedural Steps.

* Авторът е завършил „Право“ през 1998 г. в Бургаския свободен университет. От двадесет години е преподавател по Наказателен процес в Бургаския свободен университет. Автор е на редица статии и доклади. Основно научната работа му е посветена на процесуалното положение на пострадалия в досъдебното производство.

§ 1. Европейски стандарти

През 2003 г. в правото на Европейския съюз (ЕС) е въведено Рамково решение 2003/577/ПВР на Съвета от 22.07.2003 г. за изпълнение в Европейския съюз на решения за обезпечаване на имущество или доказателства¹. С него се установи взаимно признаване на решения, между държавите членки, с цел да се предотврати унищожаването, промяната, преместването, предаването на доказателства или разпореждането с тях. Решението за обезпечаване трябва да бъде придружено от отделно искане за предаване на доказателствата в държавата, издаваща решението в съответствие с правилата, които се прилагат за взаимопомощта по наказателноправни въпроси. В резултат на това е налице двуетапна процедура. Освен това този режим съществува паралелно с традиционните инструменти за сътрудничество. Рамковото решение бе транспонирано в българското законодателство през 2006 г. със Закон за признаване, изпълнение и постановяване на актове за обезпечаване на имущество (ЗПИПАОИ)². През 2008 г. е прието и Рамково решение 2008/978/ПВР на Съвета относно Европейската заповед за предаване на доказателства (ЕЗПД) с цел получаване на предмети, документи и данни, които да се използват в производства с наказателен характер³. Целта на ЕЗПД е получаване на предмети, документи и данни, които да се използват в производства с наказателен характер, но се прилага само за доказателствата, които са налични, поради това обхваща ограничен спектър от съдебното сътрудничество по наказателноправни въпроси. Посочените рамкови решения за събиране на доказателства доведоха до извода, че съществуващата рамка за събирането им е твърде разпокъсана и усложнена. Констатирайки това, Европейският съвет призова за цялостна система, която да замени всички действащи в тази област инструменти, която да обхваща, всички видове доказателства, да съдържа срокове за изпълнение и да ограничава максимално основанията за отказ. В резултат на това се прие Директива 2014/41/ЕС на Европейския парламент и на Съвета на ЕС от 03.04.2014 г. за Европейската заповед за разследване (ЕЗР) по наказателноправни въпроси⁴. В Директивата е определена целта на ЕЗР, тя следва да се издава, за да се извършат едно или няколко конкретни процесуално-следствени действия за събиране на доказателства в държавата, изпълняваща ЕЗР. Това включва и получаването на доказателства, с които изпълняващият орган вече разполага. ЕЗР установява единен режим за събиране на доказателства. С Директива се установяват правила за провеждане на процесуално-следствено действие за събиране на доказателства на всички етапи от наказателното производство, включително в съдебното производство, ако е необхо-

¹ Вж. Рамково решение 2003/577/ПВР на Съвета от 22. 07. 2003 г. за изпълнение в Европейския съюз на решения за обезпечаване на имущество или доказателства, ОВ, L 196/45.

² Законът за признаване, изпълнение и постановяване на актове за обезпечаване на имущество или доказателства е обн., ДВ, бр. 59 от 21.07.2006 г., в сила от 01.01.2007 г., изм. ДВ, бр.16 от 20.02.2018 г.

³ Вж. Рамково решение 2008/978/ПВР на Съвета от 18.12.2008 г. относно Европейската заповед за предаване на доказателства с цел получаване на предмети, документи и данни, които да се използват в производства с наказателен характер, ОВ, L 350/72.

⁴ Република България е съвносител на предложението за приемане на директивата, наред с Кралство Белгия, Република Естония, Кралство Испания, Република Австрия, Република Словения, Кралство Швеция. Вж. Директива 2014/41/ЕС на Европейския парламент и на Съвета на ЕС от 03.04.2014 г. за Европейската заповед за разследване (ЕЗР) по наказателноправни въпроси, ОВ, L 130/1.

димо и с участие на засегнатото лице⁵. Целта е да се улесни събирането на доказателства по наказателни дела, когато е налице т. нар. трансграничен елемент. В чл. 34 от Директивата е прието, че действащите актове за взаимопомощ по наказателноправни въпроси ще продължават да се прилагат по отношение на исканията за взаимопомощ, получени преди 22.05.2017 г. Проблем би имало ако държавите членки не са транспонирали Директивата. Предлага се сътрудничеството да се осъществи въз основа на двустранни договори, стига да не са в противоречие с Директивата, като те следва да обслужват нейните цели, т.е. да улесняват приложението ѝ. Приема се още, че директивата ще има ефект и индиректно – ако крайният срок за транспониране е изтекъл и националните власти не са я транспонирали, националните органи имат задължението да тълкуват националното право възможно най-близко в съответствие с Директивата. Това означава, че държавата членка следва да остане най-близко във връзка с условията на Директивата (потвърждение за получаване на ЕЗР, спазване на срокове и др.)⁶.

Директивата заменя Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси на Съвета на Европа от 20.04.1959 г., както и двата допълнителни протокола и двустранните споразумения, сключени по силата на чл. 26 от нея, Конвенцията за прилагане на Споразумението от Шенген, Конвенцията за взаимопомощ по наказателноправни въпроси между държавите членки на Европейския съюз и Протокола към нея, Рамково решение 2008/978/ПВР, както и Рамково решение 2003/577/ПВР по отношение на обезпечаването на доказателства, за държавите членки, които са обвързани от Директивата.

Във връзка с уведомително писмо С (2017) 4800/3 от 18.07.2017 г. от Генералния секретариат на Европейската комисия, свързано с нарушение №2017/0295 по отношение на изпълнение на задължението на Република България за транспониране в срок на Директива 2014/41/ЕС, на основание чл. 26, ал. 4 от Закона за нормативните актове Република България прие Закона за европейската заповед за разследване (ЗЕЗР)⁷ в началото на 2018 г.

С регламентираната от ЗЕЗР ЕЗР се създава цялостна система за събиране на доказателства при дела с трансграничен елемент въз основа на принципа на взаимно признаване между държавите членки на ЕС. Освен това предстои ЕЗР да стане електронна, което ще скъси до минимум забавянето при издаването, признаването и изпълнението ѝ. Като следващата крачка е създаването на специална онлайн платформа за обмен на електронни доказателства между органите на държавите членки на ЕС.

§ 2. Общи положения

Със ЗЕЗР се създаде цялостна система за събиране на доказателства при дела с трансграничен елемент въз основа на принципа на взаимно признаване, което наложи да се измени ЗПИПАОИ. С изменението се ограничи приложното му поле, само до признаване и изпълнение на актове за обезпечаване на имущество, които са издадени

⁵ Вж. по-подробно мотивите към Директива 2014/41/ЕС на Европейския парламент и на Съвета на ЕС от 03.04.2014 г. за Европейската заповед за разследване (ЕЗР) по наказателноправни въпроси, ОВ, L 130/1.

⁶ Вж. по-подробно *Которова, Ив.*, изказване на работна среща на националната съдийска и прокурорска мрежи за международно сътрудничество по наказателни дела и Министерство на правосъдието по правните и практически положения на националната позиция на България по Директива 2014/41/ЕС на Европейския Парламент и на Съвета от 03.04.2014 г. относно Европейска заповед за разследване по наказателноправни въпроси – <http://www.vss.justice.bg/root/f/upload/16/29.05.17-Resume.pdf>.

⁷ Вж. Законът за европейската заповед за разследване е обн. ДВ. бр.16 от 20.02.2018 г.

в държава членка на ЕС, както и за постановяване от български орган на актове за обезпечаване на имущество, които подлежат на изпълнение в друга държава членка на ЕС. Искането за събирането на доказателства или за извършване на действие по разследването и други процесуални действия с приемането на ЗЕЗР се осъществява със ЕЗР.

1. *ЕЗР е акт, издаден от компетентен орган на държава членка на ЕС, с който се отправя искане до компетентен орган на друга държава членка на ЕС за събиране на доказателства, включително доказателства, с които последната държава вече разполага, или за извършване на действие по разследването и други процесуални действия.* В чл. 2, ал. 2 и ал. 3 ЗЕЗР са регламентирани случаите, при които може да се издаде ЕЗР. ЕЗР може да бъде издавана и в двете фази на наказателното производство, както досъдебната така и в съдебната. Освен това действията по разследването или процесуалните действия могат да бъдат избирани от изпълняващата държава. С ЕЗР може да се иска както извършване на действия, чрез които се събират и проверяват доказателства, обозначени от гледна точка на извършването им в съответния стадий – на досъдебното производство – „действия по разследване“, а на съдебното – „съдебни следствени действия“, така и всички „други процесуални действия“. Чрез другите процесуални действия не се събират и проверяват доказателства, затова те не са нито действия по разследване, нито съдебни следствени действия. Важното при изпълнението на ЕЗР е, че събраните данни и материали ще могат да бъдат приемани като годен доказателствен материал в процеса, по който са поискани, без да е нужно да се легализират по реда на националния закон на издаващата държава. Така се осигурява взаимно признаване на извършените действия по разследване и на събраните в резултат на тях доказателства. Това безспорно ще улесни разследването на престъпления, особено когато е налице т. нар. трансграничен елемент.

2. *ЕЗР се издава по образец и съдържа:* данни, подпис и печат на издаващия орган; предмет и основания за издаване на ЕЗР; необходимата налична информация относно лицето, спрямо което ще се извършват действия по разследването и други процесуални действия; описание на престъпното деяние, което е предмет на разследване или производство, и на съответните приложими разпоредби на наказателното право на издаващата държава; описание на исканите действия по разследването и други процесуални действия и доказателствата, които трябва да бъдат събрани. С установяването на общ за всички държави членки стандартен образец на ЕЗР се осигурява бързина, улеснява се работата на съответните органи и се намалява обемът на документацията. Това се гарантира и от изискването в 7-дневен срок от получаване на ЕЗР компетентният орган по признаване да потвърди нейното получаване (чл. 20, ал. 1 от ЗЕЗР).

3. *Приложното поле на ЗЕЗР е очертано в чл. 4 от него. Той се прилага за всички действия по разследването и други процесуални действия, за извършването на които е издадена ЕЗР, с изключение на случаите, когато е създаден съвместен екип за разследване по чл. 476, ал. 3 от Наказателно-процесуалния кодекс (НПК)*⁸. Съвместен екип за разследване се създава от Върховната касационна прокуратура (ВКП) с други държави, в които участват и български прокурори и разследващи органи. За дейността, срока и състава на съвместния екип за разследване се сключва споразумение с компетентните органи на участващите държави. Когато компетентен орган, участващ

⁸ Наказателно-процесуален кодекс е обн. ДВ. бр.86 от 28.10.2005 г., последно изм. и доп. ДВ. бр.7 от 19.01.2018 г.

в съвместен екип за разследване, поиска помощта на държава членка, различна от тези, които участват в него, може да бъде издадена ЕЗР. ЗЕЗР не се прилага: при обезпечаване на имущество, подлежащо на конфискация, доколкото искането за конфискация на това имущество също не е заявено и когато е поискано трансгранично наблюдение в приложение на чл. 40 от Конвенцията за прилагане на Споразумението от Шенген от 14.06.1985 г. между правителствата на държавите от Икономическия съюз Бенелюкс, Федерална република Германия и Френската република за постепенното премахване на контрола по техните общи граници (ОВ, L 239/19 от 22.09.2000 г.).

4. ЗЕЗР предоставя *правни средства за защита на заинтересованите лица*. Те са регламентирани в чл. 18 от ЗЕЗР. Разпоредбата изисква при извършване на действията, посочени в ЕЗР, спрямо заинтересованите лица да се прилагат правните средства и срокове, предвидени за подобни случаи в българското законодателство. Освен това материалноправните основания за издаване на ЕЗР може да се обжалват само в издаващата държава. Когато няма да се наруши необходимостта от осигуряване на поверителност на разследването, издаващият орган и компетентният орган по признаване вземат мерки за осигуряване на информация за наличните възможности за използване на правни средства за защита, когато те станат приложими, и своевременно осигуряват тяхното ефективно осъществяване.

Предвидена е и защита на служителите на издаващата държава, чието участие в действието, за което е издадена ЕЗР, е допуснато, докато се намират на територията на страната. Те се считат за длъжностни лица по смисъла на чл. 93, т. 1 от Наказателния кодекс (НК)⁹ по отношение на извършени срещу тях или от тях престъпления (чл. 21 ЗЕЗР).

В чл. 22 от ЗЕЗР е регламентирана и отговорността за вреди. Според разпоредбата издаващата държава носи отговорност за всички вреди, причинени от нейни служители, които участват в действие, за което е издадена ЕЗР, по време на нейното изпълнение в съответствие с българското законодателство. Когато българската държава е обезщетила пострадалите лица, издаващата държава е длъжна да възстанови изцяло сумите, които българската държава е изплатила.

Защита е установена и на личните данни според чл. 24 ЗЕЗР – „при изпълнението на Европейска заповед за разследване се прилагат необходимите мерки за гарантиране на защитата на личните данни съобразно действащото законодателство”.

5. Осъществяването на *дейността по ЗЕЗР са в рамките на бюджетите на изпълняващите институции*, предвид което тези дейности няма да доведе до необходимост от допълнителни финансови и други средства. От текста на чл. 25 ЗЕЗР следва, че разходите по изпълнението на ЕЗР на територията на страната се поемат от българската държава. Но когато разходите се окажат прекомерни, компетентният орган по признаване информира издаващия орган и може да се консултира с него как те да бъдат поделени или да бъде изменена ЕЗР. Когато не може да се постигне споразумение по отношение на разходите, издаващият орган може да оттегли изцяло или частично ЕЗР, или да покрие разходите, смятани за прекомерни.

6. В ЗЕЗР е уреден институт на *временните мерки*. С тях се цели да се приеме съответно действие с оглед на временното предотвратяване на унищожаването, промяната, преместването, предаването на вещ, която може да се използва като доказателство, или разпореждането с такава вещ (чл. 36, ал. 1 ЗЕЗР). Те се ограничават само до налагането им върху доказателства, а не върху имущество, което може да

⁹ Наказателният кодекс е обн. ДВ. бр.26 от 02.04.1968 г., последно изм. ДВ. бр.13 от 07.02.2017 г.

бъде предмет на отнемане. ЗПИПАОИ уреждат условията и реда за признаване и изпълнение на актове за обезпечаване на имущество, които са издадени в държава членка на ЕС, както и за постановяване от български орган на актове за обезпечаване на имущество, които подлежат на изпълнение в друга държава членка на ЕС. Сроктът за произнасяне по временната мярка е 24 часа от получаването на ЕЗР. В ал. 2 на чл. 36 ЗЕЗР се определят срокове за налагане на временните мерки. По отношение на срока за налагане на мерките има различни хипотези. Когато ЕЗР е съпътствана от инструкция доказателствата да останат в Република България, издаващият орган посочва датата на прекратяване на временната мярка или очакваната дата за внасяне на искането за предаване на доказателствата на издаващата държава. Компетентният орган по признаване, след консултация с издаващия орган, може в съответствие с българското законодателство да определи подходящи условия с оглед на обстоятелствата по случая, за да ограничи срока, за който временната мярка трябва да остане в сила (чл. 36, ал. 3 и ал. 4 ЗЕЗР).

§ 3. Издаване на Европейска заповед за разследване от компетентен орган в Република България

Компетентни органи да издадат ЕЗР в Република България са *съответния прокурор – в досъдебното производство* или *съответния съд – в съдебното производство*. Издаването може да бъде поискано от обвиняемия, подсъдимия или от упълномощения от тях защитник от тяхно име в съответствие с правото на защита и НПК, когато е необходимо събиране на доказателства в подкрепа на защитата. Така на страните в наказателния процес се гарантират равностойни правни средства за защита.

ЕЗР се издава ако са изпълнени едновременно следните условия: издаването е необходимо и *пропорционално на целта* на наказателното производство, като се отчитат правата на обвиняемия или подсъдимия, както и действията по разследването и другите процесуални действия, за които се издава ЕЗР, могат да бъдат извършени при същите условия съгласно българското законодателство в подобен случай (чл. 6, ал. 1 ЗЕЗР). От това следва, че искането за извършване на конкретно действие следва да бъде обосновано, т.е. да бъде посочено колко е пропорционално и необходимо на целите на наказателното производство, по този начин се защитават и основните права на засегнатото с ЕЗР лице.

Органите, издали заповедта, може да поискат компетентни органи на Република България да участват в изпълнението в подкрепа на изпълняващия орган. Като на територията на изпълняващата държава органите се подчиняват на нейното законодателство по време на изпълнението на ЕЗР (чл. 5, ал. 4 и ал. 5 ЗЕЗР).

ЕЗР се изпраща на изпълняващия орган по начин, позволяващ писмен запис и удостоверяване на автентичността, като последващите официални комуникации се осъществява чрез преки контакти между компетентните органи. Законът допуска да се използват всички възможни или подходящи средства за предаване на ЕЗР чрез защитената телекомуникационна система на Европейската съдебна мрежа, Евроюст или чрез други канали, използвани от съдебните или правоприлагащите органи (чл. 7, ал. 1 и ал. 2 ЗЕЗР). Във образца на ЕЗР е предвиден реквизит, в който се установява, че е получена. Това е необходимо, защото от този момента започва да тече 30 дневният срок по произнасянето дали се признава и дали има разпореждане за изпълнение на заповедта.

В чл. 8 от ЗЕЗР се регламентира възможност за издаване на втора ЕЗР, която допълва предходната.

§ 4. Признаване и изпълнение на Европейска заповед за разследване, издадена в друга държава членка на ЕС

1. *Компетентният орган да признае ЕЗР в Република България*, издадена в друга държава членка, е различен в зависимост от това в коя от фазите е наказателният процес. В *досъдебното производство е прокурор* от съответната окръжна или военно - окръжна прокуратура, или прокурор от специализираната прокуратура, а в *съдебното производство – съответният окръжен* или военен съд, или специализираният наказателен съд. Местната компетентност е поставена в зависимост от това в чийто район се иска извършването на съответното действие или предаването на доказателствата, които вече са на разположение (чл. 9 ЗЕЗР). Законът обаче не посочва изрично кой е компетентният орган, който ще я изпълни, считам, че това ще са местните разследващи органи. В чл. 13 от ЗЕЗР само е посочено, че компетентен орган по изпълнението предприема своевременно действия по изпълнение. Като при изпълнението следва да се спазват сроковете по ЗЕЗР и НПК, а също и формалностите и процедурите, посочени от издаващия орган, освен ако в закона е предвидено друго и ако те не противоречат на българското законодателство.

2. *Условията за признаване на ЕЗР* са регламентирани в чл. 10 от ЗЕЗР. На първо място е условието „*двойна наказуемост*”, т.е. ЕЗР да се отнася за деяния, които съставляват престъпления и по българското законодателство, когато независимо от разликите между съставите им, техните основни признаци съвпадат. Условието за двойна наказуемост не се изисква за изчерпателно изброените в чл. 10, ал. 2 от ЗЕЗР престъпления, но само ако в издаващата държава те са наказуеми с лишаване от свобода за максимален срок не по-малък от три години или за тях се предвижда мярка, изискваща задържане за максимален срок не по-малко от три години. Премахването на проверката за двойна наказуемост на престъпленията е резултат от принципа на взаимното признаване. Голяма част от юристите са на мнение, че следва да се разшири обхвата на престъпленията, по отношение на които се премахва проверката за двойна наказуемост и че само така ще може да се укрепи сътрудничеството между държавите членки на ЕС.

На второ място е условието *да не са налице основанията за отказ* да се признае или изпълни ЕЗР, които са изчерпателно уредени в закона. Те са регламентирани в разпоредбата на чл. 16, ал. 1 ЗЕЗР. Тези основания са ограничени, свеждат се до случай, при който лицето се ползва с привилегии или имунитет; ако с изпълнението би се застрашило националната сигурност, източник на информация (самоличността на агент под прикритие), или би се използвала класифицирана информация, свързана със специфични разузнавателни дейности; принципът *ne bis in idem* също се приема като основание за отказ и др. Преди да вземе решение да не признае или да не изпълни изцяло или отчасти ЕЗР, компетентният орган по признаване провежда консултации с издаващия орган.

Изброените основания за отказ не са императивни, това води до извода, че компетентният орган по признаване при констатиране на някои от тях, разполага с възможност да прецени дали да откаже признаване или изпълнение на ЕЗР. Компетентният орган по признаване не може да откаже изпълнение на ЕЗР при престъпления във връзка с данъци или такси, мита или валутен обмен на основание, че българското законодателство не предвижда същия вид данък или такса и че то не съдържа разпоредби за същите видове данъци, такси и мита или валутен обмен като правото на издаващата държава.

В случаите, когато действията по разследването и другите процесуални действия или предаването на доказателствата са обусловени от специален режим, разрешение или одобрение от съд, се прилагат съответно разпоредбите на НПК (чл. 10, ал. 4 ЗЕЗР).

Възможни са хипотези, при които изпълнението на ЕЗР може да попречи за разкриването на обективната истина по всякащо наказателно производство или ако съответните доказателства вече се използват в друго производство. В тези случаи признаването или изпълнението на ЕЗР може да се отложи, в първата хипотеза в разумен срок, определен от компетентния орган по признаване, а във втората – докато доказателствата престанат да бъдат необходими. След отпадане на основанията за отлагане се предприемат незабавно необходимите мерки за изпълнение на ЕЗР (чл. 19 ЗЕЗР).

3. Целта на производството по признаване на ЕЗР, постановена в друга държава членка на ЕС, е да се провери дали са основанията за признаване и изпълнение на тази заповед и липсата на основания за отлагане. Това налага провеждане на самостоятелно производство. Производството може да се осъществи от съд или от прокурор. Производството по признаване се образува незабавно след получаването на ЕЗР. Когато производството е пред съда, той разглежда ЕЗР в състав от един съдия в закрито заседание. Получената ЕЗР се разглежда съгласно реда, установен в ЗЕЗР. Съдът или прокурорът по искане на издаващата държава може да разреши участието на един или повече нейни органи в изпълнението на ЕЗР (чл. 11, ал. 3, чл. 12, ал. 3 от ЗЕЗР). В срок не по-късно от 30 дни от получаването на ЕЗР компетентният орган по признаването следва да се произнесе със съответен акт за нейното признаване и изпълнение. Този срок може да бъде удължен с не повече от 30 дни, при това след посочване на причините за забавянето и след проведени консултации между компетентния орган по признаване и издаващия орган. Съдът се произнася с определение, с което признава ЕЗР и прави необходимото за нейното изпълнение съгласно българското законодателство. Определението може да се обжалва и протестира в 5-дневен срок пред съответния апелативен съд. Решението на апелативния съд е окончателно. Прокурорът издава постановление, с което признава ЕЗР и определя компетентния орган и действие по разследването и други процесуални действия, които следва да бъдат извършени в съответствие с искането на издаващата държава. Постановлението подлежи на обжалване по реда на чл. 200 и сл. от НПК.

Определен е строг краен срок за извършване на действия по разследването и други процесуални действия. Изпълняващият орган ги извършва без забавяне и не по-късно от 90 дни, от датата на произнасяне със съответния акт. В ал. 6 на чл. 14 от ЗЕЗР е предвидена възможност издаващият орган да посочи в ЕЗР, че поради определени обстоятелства е необходим по-кратък срок или че действията по разследването и други процесуални действия трябва да бъдат извършени на конкретна дата. В този случай компетентният орган по изпълнението следва да се съобрази с това изискване във възможно най-голяма степен. Когато в конкретен случай не е възможно изпълняващият орган да спази посочените срокове или посочената конкретна дата в ЕЗР, той следва да уведоми без забавяне компетентния орган на издаващата държава, като посочва причините за забавянето и след провеждане на консултации се определя необходимото допълнително време за изпълнение на действие по разследването и други процесуални действия.

С разпоредбата на чл. 15 ЗЕЗР се предоставя на компетентния орган по признаване възможност да избере да извърши действие по разследването и други процесуални действия, различни от посочените в ЕЗР. Това е възможно, но само когато: а) действията, посочени в ЕЗР, не са предвидени в българското законодателство;

б) действията, посочени в ЕЗР, не може да се използват в подобен случай съгласно българското законодателство и в) с избраното действие ще бъде постигнат същият резултат, но със средства, които в по-малка степен нарушават неприкосновеността и законните интереси и права на лицето в сравнение с действието, посочено в ЕЗР. За това обаче е необходимо да се уведоми издаващият орган, който може да реши да оттегли или да допълни ЕЗР. Чл. 15, ал. 4 от ЗЕЗР регламентира, че от тази възможност компетентният орган по признаване не може да се ползва, когато ЕЗР се отнася до: а) получаването на информация или на доказателства, с които компетентният орган по признаване вече разполага и които биха могли да бъдат получени в съответствие с българското законодателство, в рамките на наказателно производство или за целите на ЕЗР; б) получаването на информация, съдържаща се в системите за автоматизираната обработка на лични данни, използвани от съдебните органи, органите на досъдебното производство или от други органи, които в рамките на наказателно производство имат достъп до такава информация; в) разпит на свидетел, вещо лице, пострадад, обвиняем на територията на страната; г) установяването на самоличността на абонати, притежаващи абонамент за даден телефонен номер или IP адрес и д) всяко друго действие по разследването и други процесуални действия, които не нарушават правата или свободите на личността.

4. Доколкото ЕЗР обхваща целия процес на събиране на доказателства – от обезпечаването на *доказателствата* до изпращането на съществуващи такива, компетентният орган по признаване следва да *предаде на издаващата държава без забавяне доказателствата*, събрани или вече намиращи се на разположение в резултат от изпълнението на ЕЗР. В ал. 2 на чл. 17 ЗЕЗР е регламентирано, че когато в ЕЗР е включено искане за това и ако е налице възможност съгласно българското законодателство, компетентният орган по признаване предава доказателствата незабавно на органите, допуснати да участват в изпълнението на ЕЗР. При предаването на доказателствата се посочва дали те да бъдат върнати веднага, щом престанат да бъдат необходими на издаващата държава. Възможно е временно предаване на доказателства, при условие че ще бъдат върнати веднага щом престанат да бъдат необходими на издаващата държава или по всяко друго време или повод, ако са от значение и за друго производство (чл. 17, ал. 5 ЗЕЗР). Разпоредбата на чл. 17, ал. 3 от ЗЕЗР предвижда предаването да бъде спряно до постановяване на решение във връзка с използвано правно средство за защита по чл. 18 от ЗЕЗР, освен ако в ЕЗР са посочени достатъчно основания, че незабавното им предаване е от първостепенно значение за правилното провеждане на разследването или за опазването на правата на заинтересованото лице. Въпреки посочването на такива основания предаването на доказателствата ще се спира, ако то би причинило сериозни или необратими вреди на заинтересованото лице.

§5. Особени правила за извършване на определени действия по разследването и други процесуални действия

В Глава четвърта на ЗЕЗР са установени особени правила за извършване на определени действия по разследването и други процесуални действия.

1. Особените правила регламентират възможност за *временно предаване на задържани лица с цел извършване на действие по разследването и други процесуални действия с оглед на събирането на доказателства*. Така с ЕЗР може да се иска и предаване на лице, задържано на територията на Република България с цел извършване на съответните действия, за което се изисква присъствието на това лице на тери-

торията на издаващата държава, при условие че лицето бъде върнато обратно в срок, определен от компетентния орган. Чл. 26 от ЗЕЗР посочва, че компетентен орган да признае и изпълни такава ЕЗР е окръжният съд, в чийто район се намира задържаното лице. Окръжният съд разглежда ЕЗР по реда на чл. 50 от Закона за екстрадицията и Европейската заповед за арест (ЗЕЕЗА)¹⁰ и уведомява ВКП за допуснатото предаване на задържаното лице, както и за условията, при които е допуснато предаването. Този съд може да откаже изпълнение на ЕЗР, издадена за временно предаване, освен на общите основания за това и ако задържаното лице не даде съгласие или вследствие на предаването ще се удължи срокът за задържане на лицето (чл. 26, ал. 3 ЗЕЗР). Престоят на лицето в чуждите арести се приспада от срока за задържане, който засегнатото лице изтърпява или ще бъде задължено да изтърпи на територията на Република България (чл. 26, ал. 8 ЗЕЗР). В ал. 6 на чл. 26 от ЗЕЗР е установено, че въпросите, свързани с временното предаване на лицето, включително подробностите за условията на неговото задържане в издаващата държава и срокът, в който лицето следва да бъде прието от издаващата държава и върнато обратно в Република България, се договарят, като се вземат предвид физическото и психическото състояние на засегнатото лице, както и нивата на сигурност в издаващата държава. Предаденото лице остава задържано на територията на издаващата държава и при необходимост – на територията на държавата членка на транзитно преминаване във връзка с деянията или осъжданията, за които е било задържано в Република България, освен ако българският компетентен орган поиска освобождаването му. В този случай предаденото лице не може да бъде наказателно преследвано или задържано, нито да му бъдат налагани други мерки за ограничаване на личната му свобода в издаващата държава за извършени от него деяния или за осъждания, постановени преди заминаването му от територията на Република България и които не са посочени в ЕЗР. Това няма да се прилага, когато предаденото лице в продължение на 15-дневен непрекъснат срок от датата, на която присъствието му вече не е било необходимо на издаващите органи, е имало възможност да напусне издаващата държава, но въпреки това е останало на нейна територия или след напускането и се е върнало там (чл. 26, ал. 7, ал. 9 и ал. 10 ЗЕЗР). Временното предаване на лицето се извършва по реда на чл. 26 от ЗЕЕЗА.

2. В разпоредбата на чл. 27 от ЗЕЗР са установени особени правила при *транзит на задържани лица за временно предаване* с цел извършване на действие по разследването и други процесуални действия. ВКП приема молбите за транзит на задържани лица, като разрешава транзитът през територията на Република България, ако издаващата държава предостави копие от ЕЗР, данни за лицето, информация за предоставеното от него съгласие или писменото становище на неговия законен представител, информация за придружаващите лицето служители и одобрен план за реализиране на предаването. ВКП уведомява издаващата държава за своето решение. Когато компетентен орган на Република България издава ЕЗА за временно предаване на задържано лице, той отправя искане за транзит през територията на друга държава членка, като предоставя необходимите за това документи на тази държава. В тези случаи органът уведомява изпълняващата държава за полученото разрешение за транзитно преминаване на лицето.

¹⁰ Законът за екстрадицията и Европейската заповед за арест е обн. ДВ. бр.46 от 03.06.2005 г., изм. ДВ. бр.86 от 28.10.2005 г., изм. ДВ. бр.52 от 06.06.2008 г., изм. ДВ. бр.49 от 29.06.2010 г., изм. ДВ. бр.55 от 19.07.2011 г., изм. ДВ. бр.53 от 27.06.2014 г.

3. *Разпитът чрез видеоконференция или друго аудио-визуално предаване е регламентиран* в чл. 28 от ЗЕЗР. Той се допуска, когато лицето се намира на територията на Република България и трябва да бъде разпитано от издаващата държава като обвиняем, свидетел или вещо лице. Компетентният орган по признаване е длъжен да информира обвиняемия за правата му своевременно с цел осигуряване на възможност да се упражни ефективно правото на защита. Изпълнението на ЕЗР чрез видеоконференция или друго аудио-визуално предаване може да бъде отказано, когато обвиняемото лице не даде съгласието си за това, или изпълнението на такова действие по разследването и други процесуални действия в конкретния случай са в противоречие с българското законодателство. ЗЕЗР предвижда, че свидетелите и вещите лица не са длъжни да дават показания, съответно заключение в случаите, предвидени в българското законодателство или в законодателството на издаващата държава.

Компетентният орган по признаване е длъжен да призове обвиняемия, свидетеля или вещото лице да се яви за разпит по реда, предвиден в НПК и да установи неговата самоличност. При разпита следва да се прилагат следните правила: а) на разпита да присъства компетентният орган по признаване, който при необходимост се подпомага от преводач; б) установяването на самоличността на лицето, което ще бъде разпитвано и за спазването на българското законодателство да се осигурят от компетентния орган по признаване, като при необходимост се договарят мерки за защита на лицето, което ще бъде разпитвано; в) разпитът да се провежда пряко от издаващия орган или под негово ръководство съгласно законодателството на издаващата държава; г) когато е необходимо, по искане на издаващата държава или на лицето, което ще бъде разпитвано, компетентният орган по признаване да осигурява устен превод на разбираем за лицето език. След приключване на разпита се съставя протокол.

Освен разпита чрез видеоконференция или друго аудио-визуално предаване е регламентиран и *разпит чрез телефонна конференция*, ако другите видове изслушвания бъдат преценени като невъзможни или нецелесъобразни. Чл. 29 от ЗЕЗР установява, че когато лице, което е необходимо да бъде разпитано като свидетел, или вещо лице се намира на територията на друга държава членка и не е възможно лицето да се яви лично, и след като е преценил възможността за използване на други подходящи средства, издаващият орган може да издаде ЕЗР за разпит на свидетеля или вещото лице чрез телефонна конференция. При разпита на свидетеля или вещото лице се прилагат съответно разпоредбите на чл. 28, ал. 2, 4 - 6 и 8 - 11 ЗЕЗР.

4. *Чрез ЕЗР може да се събират на територията на друга държава членка информация както за банковите сметки на физическо или юридическо лице, срещу което се води наказателното производство, и дали то е упълномощено да се разпорежда, притежава или може да се разпорежда с една или повече сметки, независимо от техния вид, във всяка една банка, така и за информация, представляваща банкова тайна, за конкретни банкови сметки и за банкови операции, които са били извършени през определен период чрез една или повече сметки, включително и данните за наредител и получател при всяка от тези операции (чл. 30 и чл. 31 ЗЕЗР).* Достъпът до информацията се осъществява по реда, установен в Закона за кредитните институции¹¹. Освен банките, също и *небанковите финансови институции са длъжни да предоставят съответните данни, когато това бъде поискано с ЕЗР.*

¹¹ Законът за кредитните институции е обн. ДВ. бр.59 от 21.07.2006 г., последно доп. ДВ. бр.22 от 13.03.2018 г.

5. ЕЗР може да се издава с цел изпълнение на действие по разследването и други процесуални действия, които изискват *събиране на доказателства в реално време, непрекъснато и в продължение на определен период от време*, като се посочват основанията, поради които се смята, че информацията е съществена за целта на съответното наказателно производство, когато се отнася за наблюдение на банкови или други финансови операции, които се извършват чрез една или повече посочени сметки или контролирани доставки на територията на Република България. Това изрично е регламентирано в чл. 32 от ЗЕЗР. Компетентният орган по изпълнението на ЕЗР има правото да действа, да ръководи и да контролира операциите, свързани с изпълнението. Подробностите, свързани с изпълнението на ЕЗР, издадена за осъществяване на контролирана доставка, се договарят между издаващата държава и Република България при спазване на националното им законодателство.

6. ЕЗР може да се издава и с искане към Република България да съдейства за *провеждане на разследвания на престъплението от служители под прикритие*. В чл. 33, ал. 2 от ЗЕЗР изисква издаващият орган да посочи основанията, поради които смята, че разследването под прикритие е от значение за целта на съответното наказателно производство, това важи и когато български орган издава ЕЗР. Решението за признаване и изпълнение на ЕЗР се взема за всеки отделен случай от компетентния орган по признаване при спазване на българското законодателство. Разследването под прикритие на територията на Република България се извършва в съответствие с НПК и Закона за специалните разузнавателни средства¹².

7. Освен разгледаните по-горе особени правила законодателят в Глава пета на ЗЕЗР е регламентиран и възможност за *прихващане на електронни съобщения с техническата помощ на друга държава членка*, като за целта се издава ЕЗР. В ал. 2 на чл. 34 от ЗЕЗР е уредена хипотеза, при която повече от една държава членка е в състояние да окаже цялата необходима техническа помощ за едно и също прихващане на електронни съобщения. В този случай ЕЗР се изпраща само на една от държавите членки, като с приоритет се ползва държавата, където се намира или ще се намира лицето, което е обект на прихващането. Издаващият орган посочва в ЕЗР основанията, поради които смята, че съответните действие са подходящи за целта на съответното наказателно производство. В ал. 6 на чл. 34 от ЗЕЗР се предписва, че ЕЗР може да бъде изпълнена чрез предаване на електронни съобщения незабавно към издаващата държава, или чрез прихващане, записване и последващо предаване на резултата от прихващането на електронни съобщения към издаващата държава.

§6. Заключение

Създадените със ЗЕЗР правила, които се отнасят за ЕЗР, осигуряват бързо и ефективно сътрудничество между държавите членки по наказателноправни въпроси. За това допринасят установените кратки срокове за формиране на решение на компетентния орган по признаване на ЕЗР и съответно за нейното изпълнение. Въвеждането на съответните формуляри също допринася за бързина и опростяване на процедурата. Освен това ЗЕЗР осигурява взаимно признаване на решенията, с които се цели да се предотврати унищожаването, промяната, преместването, предаването на доказателства или разпореждането с тях. С него се обхваща целият процес на събиране на доказателства, от обезпечаването до изпращането им.

¹² Законът за специалните разузнавателни средства е обн. ДВ. бр.95 от 21.10.1997 г., последно изм. и доп. ДВ. бр.7 от 19.01.2018 г.

Независимо от нуждата и ползата от националната правна уредба на ЕЗР не може да не обърнем внимание на обстоятелството, че в голямата си част в ЗЕЗР законодателят директно е заимствал нормите от Директива 2014/41/ЕС. Едва ли това е правилният начин бъде въведена в националното ни законодателство. Със статията се поставя едно скромно начало на обсъждането на новата форма на международно сътрудничество. Казусите около новия ЗЕЗР тепърва ще се открояват в практиката в процес на прилагането му от правоприлагащите органи, но именно обстоятелството, че е нов за правната ни система, е причината той да се изследва и анализира.

Източници:

1. Рамково решение 2003/577/ПВР на Съвета от 22.07.2003 г. за изпълнение в Европейския съюз на решения за обезпечаване на имущество или доказателства, ОВ, L 196/45.
2. Рамково решение 2008/978/ПВР на Съвета от 18.12.2008 г. относно Европейската заповед за предаване на доказателства с цел получаване на предмети, документи и данни, които да се използват в производства с наказателен характер, ОВ, L 350/72.
3. Директива 2014/41/ЕС на Европейския парламент и на Съвета на ЕС от 03.04.2014 г. за Европейската заповед за разследване (ЕЗР) по наказателноправни въпроси, ОВ, L 130/1.
4. Законът за признаване, изпълнение и постановяване на актове за обезпечаване на имущество или доказателства, обн., ДВ, бр. 59 от 21.07.2006 г., в сила от 01.01.2007 г., изм. ДВ. бр.16 от 20.02.2018 г.
5. Законът за европейската заповед за разследване е обн. ДВ. бр.16 от 20.02.2018 г.
6. Наказателно-процесуален кодекс, обн. ДВ. бр.86 от 28.10.2005 г., последно изм. и доп. ДВ. бр.7 от 19.01.2018 г.
7. Наказателният кодекс, обн. ДВ. бр.26 от 02.04.1968г., последно изм. ДВ. бр.13 от 07.02.2017 г.
8. Законът за екстрадицията и Европейската заповед за арест, обн. ДВ. бр.46 от 03.06.2005 г., изм. ДВ. бр.86 от 28.10.2005 г., изм. ДВ. бр.52 от 06.06.2008 г., изм. ДВ. бр.49 от 29.06.2010 г., изм. ДВ. бр.55 от 19.07.2011 г., изм. ДВ. бр.53 от 27.06.2014 г.
9. Законът за кредитните институции е обн. ДВ. бр.59 от 21.07.2006 г., последно доп. ДВ. бр.22 от 13.03.2018 г.
10. Законът за специалните разузнавателни средства, обн. ДВ. бр.95 от 21.10.1997 г., последно изм. и доп. ДВ. бр.7 от 19.01.2018 г.
11. Проект на закон за европейската заповед за разследване, Доклад към цялостната предварителна оценка на въздействието, Министерство на правосъдието, С., 2017, <https://mjs.bg/Files>
12. Мотиви към проекта на Закона за Европейската заповед за разследване, <http://www.justice.government.bg/Files>